

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E 'AVRUPA' İLE HUKUKUMUZ: BİR EKLEMLENME HİKAYESİ OLARAK LOZAN

('EUROPE' AND OUR CONNECTIONS (LAW) FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO
THE REPUBLIC: LAUSANNE AS A STORY OF ARTICULATION)

Prof. Dr. Erdem Denk¹⁴⁴

Herkese iyi akşamlar. Ben de hem davet için hem de bu güzel organizasyon için teşekkür ederim. Ben izninizle konuyu pozitif hukuk tarafından değil, daha çok ihmal ettiğimiz maddi hukuk boyutuyla, tarihsel arka plan üzerinden ele almaya çalışacağım. Bunun çok temel bir nedeni var. Şimdiye kadar da söylendi, Lozan Antlaşması herhangi bir anlaşma değil. Çünkü bir dünya savaşını, arkasında bir soğuk savaş, Soğuk Savaş sonrasındaki bütün o çalkantıları bir şekilde atlatmış ve hâlâ varlığını sürdüren bir belge olduğunu söyleyebiliriz... Dolayısıyla tam anlamıyla “anayasal”, kurucu bir metinden bahsediyoruz. Böyle bir belgenin bu kadar uzun süre yaşamasını, bütün bu popüler ve popülist tartışmalara rağmen -oraya da en sonunda gelmeye çalışacağım- açıklayabilmek için sanırım arkasında yatan tarihsel, hatta yapısal nedenlere bakmak lazım. Ben de izninizle başlığın da biraz ima ettiği gibi bin yıllık bir yolculuğa çıkarmak istiyorum sizi 10 dakika içerisinde.

Biliyorsunuz 1071 çok sembolik bir tarih tabii ki. Hani nedenleri başka bir mesele ama batıya doğru hareketin sembolik tarihlerinden birisi. O zamandan beri doğru ya da yanlış, o ya da bu nedenle bir şekilde coğrafi olarak batı yönüne doğru hareket eden veya batıya doğru bakan bir siyasal dinamikten ve aktörler silsilesinden bahsediyoruz. Birbirlerinin de tarihine bir şekilde sahip çıkan ve hatta onları tek bir parça gibi okumayı da özellikle son dönemde önemseyen bir aktörden bahsediyoruz.

Bu aktör, Anadolu'ya ilk girdiğinde aslında birazcık o dönemin bölgedeki yükselen gücü olan Abbasi halifesi adına Doğu Roma'ya ve etrafındaki hakimiyet alanına sızılmasına hizmet eden ve bir tür uç beyliği yapan bir aktördü. Hatta bir tür paralı askerdi, yapılan birçok açıklamada da Abbasi halifesinin adının özellikle anıldığını biliyoruz. Bu çok temel bir gösterge, çünkü bir tür “cihat”tan bahsedilebilir. Tabii ki

¹⁴⁴ Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı

politik bir araç olarak kullanılan bir argüman olma halinden bahsediyorum. Fakat çok kısa süre sonra biraz içlere doğru yürüdükçe Doğu Roma'yla ilişkilerin geliştirildiğini ve hatta Roma'ya yaklaşıldığını biliyoruz. Böylesi dinamikler Anadolu'nun içlerine doğru gittikçe ve hatta Anadolu Selçuklularının dağılma sürecinde içlerinden çıkarak Osmanlı'yı kuracak grupların bir şekilde Doğu Roma'ya yaklaşmaya çalıştığını, evlilik yoluyla ittifak kurmaya çalıştığını ve bu sefer onlara paralı askerlik yapmaya başladığını biliyoruz. Bunda çok da başarılı oluyorlar ve yavaş yavaş Doğu Roma'nın bazı travmalarını kullanmaya başlıyorlar.

Nedir Doğu Roma'nın travması? Batı travması, Batı Roma travması. Çünkü biliyorsunuz Haçlı Seferleri İstanbul için çok büyük travmalar yarattı ve hatta daha sonra Ruslar ve Sırların, yani kabaca Ortodoks dünyanın diyelim, Karadeniz'in kuzeyinde ve Güneydoğu Avrupa'da yükselişiyle Doğu Roma kendini daha çok basınç altında hissettikçe Osmanlı gibi aktörlerden destek almaya çalıştı. Öyle ki, bu durum Osmanlı'nın Avrupa'ya geçmesinin de nedeni olacak. Dolayısıyla ben bu ilk dönemin bir tür “yanaşma” veya bir tür “ilişkileri geliştirme” dönemi olarak adlandırılabileceğini düşünüyorum. Çünkü bu dönemde en büyük kazanç olarak Çimpe Kalesi'nin Osmanlı'ya verilmesiyle Osmanlı ilk defa hakikaten “Batıya geçti”. Trakya üzerinden Avrupa'ya ilk defa adım attı ve bu yakınlaşmayı bir tür kuşatmaya çevirmeye başladı bu sefer. Yıkılmakta olan Doğu Roma'yı arkasından da dolanarak tabiri caizse yavaş yavaş iç etmeye ya da sıkıştırmaya çalıştı.

Bu süreçte sadece siyaseten değil hukuken de Doğu Roma'nın devamı olma arayışını görüyoruz. Özellikle Ruslarla yapılan rekabet çerçevesinde “yeni Roma kim olacak” tartışmasından bahsediyorum ve bu dönemde Abbasi halifesi ile başlanan yolculuktan bir anlamda tümüyle ayrılan I. Murat'ın kendisini halife olarak anmaya başladığını görüyoruz. Bence çok kritik bir nokta. Çünkü yavaş yavaş Avrupa'nın -ya da Doğu Roma'nın diyelim- yanaşılacak değil, kuşatılan bir aktöre çevrilmesi sonrasında hepimizin bildiği gibi fetih aşamasına kadar gidilecek.

Birkaç denemeden sonra yapılan fetihten sonra aslında Osmanlı bu sefer kuşatma aşamasından “özdeşleşme” aşamasına gidecek. Hepimizin kendisini Kayzer-i Rum, yani Anadolu'nun Kayzeri ilan eden Fatih Sultan Mehmet üzerinden bildiğimiz gibi. Dolayısıyla bu çerçevede Roma'nın yeni varisi olduğunu iddia edilecek ki; bu dönemde hepimizin bildiği gibi Ruslar da İvan dönemlerini yaşıyorlar. Onların da en büyük iddiası, yeni Roma olmak. Yani yıkılan Doğu Roma'nın varisi olmak...

Dolayısıyla, Zeynep Hoca'nın sunuşuna atıf yapmak gerekirse en azından siyaseten bir ardıllık hikayesi ya da *onun halefi benim ve onun yerine ben geçeceğim* iddiasından bahsediyoruz. Aslında bu bir hegemonya mücadelesidir siyasi açıdan. Bunun yavaş yavaş ayaklarının yere bastığını nereden biliyoruz? Fatih Sultan Mehmet'in yaptığı kanunnamelerden, hatta bunu yaparken Roma'ya öykünmesi gibi gelişmelerden biliyoruz ve bu imparatorluk süreci gücün hegemonik olarak devralınmasıyla birazcık ilerlemeye başladığında karşısına yeni bir zorluk çıkacak büyüyen Osmanlı'nın. Buna da doğudaki ve batıdaki zorluklar diyelim.

Aslında tam "Batı" olmuşken, Roma olmuşken çıkacak bir zorluk bu. Doğuda İran, Şiiliği resmi olarak benimseyecek. Bunu dengelemek isteyen Osmanlı, Yavuz döneminde halifeliliği devralmak için Mısır'a kadar gidecek ve aslında buradan sonra da bir süre önce özdeşleşilmiş Batının bu sefer tam karşısına geçilmiş olunacak aslında. Karşısına geçtiğiniz Batı ile muarızlık/düşmanlık ilişkisi başlayacak. Yani imparatorluğun özdeşleşme halinden benimsenen Doğu-Batı ikileminde Doğu'nun lideri olma haline dönüşüp bu sefer kendi kendini doğu(lu)laştıran, ama imparatorluk olarak Doğululaştıran, buradan hegemonya kurmaya çalışan bir döneme geçtiğini görüyoruz. Bunun da herhalde zirveye çıktığı zaman, Kanuni dönemidir. Çünkü Kanuni döneminde biliyorsunuz, hani böyle bir tür popüler ve popülist kültür anlatısı olarak kullanılsa da siyasi ve hukuki analiz açısından da çok kıymetli olan bazı veriler var elimizde. Örneğin "böl ve yönet politikası" çerçevesinde kendi yanına bazı unsurlarını çekebilmek için örneğin iç hukukuna dahi müdahale edilen Fransa'ya kapitülasyonlar verme gibi uygulamalar söz konusu. Özellikle Protestanlığı da doğuracak Avrupa içi çekişmeler sürecinde yaşanacak tartışmalarda alınan pozisyonlar bunlar. Keza Venedik, Ceneviz (henüz "İtalya" yok) gibi denizci aktörleri kullanarak Avrupa'nın içine sızma veya ittifaklar devşirme politikası da güdülüyor. Dolayısıyla bir tür hegemonik böl ve yönet politikasının bir tür türbülansa olan Avrupa'ya karşı gözetildiğini, yürütüldüğünü görüyoruz.

Fakat bu süreç, hepimizin bildiği gibi 1492 sembolik kırılma tarihiyle, yani deniz aşırı sömürgeciliğin başlaması ve böylece Avrupa'nın kendisine yeni bir can damarı keşfetmesiyle yeniden değişecek. Yavaş yavaş yükselen, yükseldikçe de bir anlamda eski Batı Roma'nın bütün mirasını reddederken, yani ulus-devletleşme sürecine girerken, bir yandan da endüstriyel kapitalizmi ve modernizmi yaratacak atılımları atarak bir tür yeni bir Avrupa haline dönüşen bir coğrafyadan bahsediyoruz. Bu

aslında ilişkileri tam ters edecek bir şey, çünkü hegemonik olarak Avrupa'yı şekillendirmek, oraya hukuk dayatmak isteyen Osmanlı, bu sefer Avrupa'nın hukukuna ya da yeni, modern hukukuna gıptayla bakan, onun yavaş yavaş gerisinde kalmaya başlayan bir aktöre dönüşecek. Bu dönem aslında “denge” politikasının da başladığı dönemdir. Çünkü bir tür hayatta kalma mücadelesine dönüşmeye başlıyor. Yani bir tür bir kırılma gerçekleşmiş “Avrupa'da”. Hatta ben onu şöyle anlatıyorum: Avrupa, Avrupalılaştı. Avrupa Avrupalılaştıkça bütün dünyanın Avrupalılaşmasının önü açılmış ki; buna modernleşme süreçleri diyoruz. Rusya'da, Japonya'da, Türkiye'de, Çin'de vesaire.

Bu süreç çerçevesinde, baştan gelen silsileyi devam ettirmem gerekirse, bu sefer “öykünme/taklit” sürecine geçiyoruz. Yani onun hukukunu da kabul etmek ve benimsemek -ki herhalde şunu söylemekte sakınca yok. Bunların sembollerinden birisi de bizim okulumuz, Mekteb-i Mülkiye. 19. yüzyıla geldiğimizde bütün bu süreci yürütecek diplomatları yetiştirmek, hukuk sistemini geliştirmek gibi konularda birkaç temel kurumla birlikte yaratılan yerlerden zira. Biliyoruz ki burada temel amaç da artık geride kalındığının bilinciyle sadece öykünme değil, varlığının kabul edilmesi ve hatta hayatta kalma talebi. Onu da şöyle tanımlayabiliriz, “hasta adam” olarak da olsa Avrupa'nın bir parçası olarak kabul edilmek. Bu o dönem için çok kritik bir nokta. Hepimizin bildiği gibi yine o dönem modernleşen ve Batı sistemine Osmanlı gibi kıyısından dahil olan Rusya'yı Avrupa'ya karşı kullanarak -ya da tersi- bunu hayata geçirmeye çalışan bir Osmanlı'dan bahsediyoruz. Bunun da meyvesi 1856 Paris Antlaşması'nın 8. maddesinde tanınan “eşitlik” olarak Osmanlı'nın hanesine yazılacak.

Fakat bu dönemde başka kritik bir şey oluyor, bir aktör daha çıkıyor ortaya, o da Yunanistan. Yunanistan sadece ayrılmaya çalışan bir “eski azınlık”, “eski tebaa” ya da “eski toprak” değil. Yunanistan aynı zamanda “Avrupalılaştıran Avrupa”nın kendi modern(ist) tarihini yazması açısından en kritik referans noktalarından birisi. Yani sürekli Greko-Romen kültürüne yapılan atıf üzerinden bildiğimiz üzere, Antik Roma ve Antik Yunan'a o kadar çok atıf yapılıyor ki, aslında Yunanistan Avrupa'nın bir tür kurucu unsuruna dönüşüyor. Dolayısıyla, Yunanistan'ın Türkiye'den ayrılması sadece herhangi bir tebaayı kaybetmek değil, büyük bir hegemonik yarışta da kaybetmek aslında. Bu hegemonik yarışta kaybetmesinin bence sembollerinden birisi de, yine başka bir “eski tebaa”nın, Mısır'ın modern(ist) ulusçu ayaklanması sonrasında imzalanan

1838 Balta Limanı Antlaşması. Bu anlaşmayla beraber aslında Osmanlı endüstriyel kapitalizme geçen Avrupa'nın yolunu iktisaden, siyaseten ve hukuken benimseyeceğini, kabulleneceğini de söylemiş, ilan etmiş oluyor. Ve tabii kültürel-ideolojik olarak da...

Nitekim hemen arkasından Tanzimat'ın ilan edilmesiyle Osmanlı aslında Avrupa'nın hukuk sistemini, ekonomik sistemini, hegemonik sistemini, yani uzun zamandır en temel muarız olduğu sistemi aynen kabul edeceğini ilan eden bir aktöre dönüşmeye başlıyor. Bu dönemde hepimizin bildiği gibi II. Mahmut ile başlayan Batılılaşma hamlesi çerçevesinde köklü kurumsal yenilikler yapılıyor. Birisi tabii ki biraz önce bahsettiğim bizim mektep gibi okulların açılması belki, ama burayla sınırlamamak ve hatta popüler ve popülist tartışmalardaki anlamsızlığı göstermek adına şu örneğe vurgu yapmak lazım: II. Abdülhamit döneminde zirvesine ulaşan reformlardan bahsediyoruz. Bankacılık ve sigorta sistemi gibi temel alanlardan başlayarak kapitalist kurumların ithal edilmesi, modern okulların açılması, opera ve balenin getirilmesi, takvimin değiştirilmesi, alfabenin değiştirilmesinin tartışma konusu olmaya başlaması, demiryollarının getirilmesi, modern bütçe sistemleri ve hatta -modern(ist) yönetimi pekiştirecek istihbaratı da kolaylaştıracağı için- fotoğraf makinesinin getirilmesi... Tüm bunların Osmanlı sistemini Avrupa'ya eklemleyecek şekilde getirilmesi süreçlerini yaşıyoruz ki II. Abdülhamit'in de, daha sonrasında erken Cumhuriyet döneminin de hatta Lozan sürecinin de en büyük iddiası aslında bu eklemlemeyi gerçekleştirmektir. Burada bir tür "süreklilik"ten bahsedebiliriz. Nitekim bu sürekliliğin zirveye ulaşması da Mustafa Kemal'le simgelenen Cumhuriyet döneminde olacak. Cumhuriyet'in erken dönemdeki reformlar ve bu reformların yapılmasının en temel hukuksal aracı olan Lozan ise, yeni bir aşamaya geçilmesini sembolize edecek aslında.

Bu sembolizmin belki kurucu önemde anlarından birisi, Lozan'a verilen arada toplanan İzmir İktisat Kongresi. İzmir İktisat Kongresi, bütün dünyaya liberal kapitalist ekonomik sistemin benimsendiğinin ve bu sisteme eklemleme iradesinin olduğunun bir ilanıdır. Niye bu ilan çok önemli? Çünkü Kurtuluş Savaşı sürecinde Moskova'yla da yakınlaşan Mustafa Kemal'in bu politikanın taktik olarak benimsendiği, artık asıl ve nihai tercihin Avrupa'dan yana yapıldığı mesajını Avrupa'ya vermesi söz konusudur. Hepimiz Mustafa Suphi olaylarını vesaire de biliyoruz. Dolayısıyla şunu söylemeye çalışıyorum. Balta Limanı Anlaşması ve Tanzimat Fermanı'yla başlayan, Cumhuriyet döneminde tamamlanan,

1929 ekonomik bunalımına kadar da aslında pek sorunlu gitmediğini söyleyebileceğimiz bir eklemleme süreci var. Bu eklemleme süreci yeni Cumhuriyet açısından da hukuken Lozan ile, iktisaden İzmir İktisat Kongresi ile kuruldu ve/veya resmileşti diyebiliriz. Fakat Osmanlı'dan arta kalan coğrafyanın diyelim, ekonomik olarak da beşeri olarak da en büyük handikabı, yeni bir Cumhuriyet ya da yeni bir devletin gerektirdiği atılımları yapacak takatinin kalmaması. Özellikle de ekonomik olarak en azından. Zira kapitalizmin ya da liberal kapitalizmin altyapısı yoktu. İşte 1929 ekonomik bunalımıyla Atatürk bir anlamda aradığı “fırsatı” bulup planlı ekonomiyi ilan etti ve devlet eliyle kapitalistleşme süreci başladı.

Bunları niye söylüyorum? Çünkü bunlar eklemleme sürecinin Avrupa'yla ya da Batı'yla ne kadar paralel gittiğinin göstergeleri. Çünkü tam o dönemde Batı dünyası da Keynesyen ekonomiye geçmiş durumda. Dolayısıyla onunla paralel giden bir durum var. Daha sonra -çok kısaca yine üç beş adımla atlayarak gitmek gerekirse- Menderes ve Özal hükümetleriyle ve daha sonra Kemal Derviş reformlarıyla başlayan ve AK Parti hükümetleriyle devam eden bir “izleme-takip-uyum” süreci var. Önce tekrar liberalleşen sonra da neoliberalleşen dünya kapitalist sistemine eklemleme süreci... Burada da baştan beri, yani en azından 18. yüzyıldan beri olduğu gibi Rusya, Yunanistan veya başka bir ülkenin bir denge unsuru olarak kullanılması söz konusu. Şimdiye kadar da böyle sorunsuz geldi gibi görünüyor ya da bu minvalde geldi gibi görünüyor aslında.

Fakat hepimizin bildiği gibi, 2000'lerle beraber Soğuk Savaş sonrası dünyada çok köklü değişiklikler oldu ve olmakta. Hem 2008 krizi hem pandemi gibi “kırılma anları”nı sayabiliriz. Ama sonuçta dünyanın gideceği yönle ilgili bazı tartışmalar var ve burada da Osmanlı'yla ya da Türkiye'yle Batı'nın ilişkileri konusu tekrar masada gibi görünüyor. Dolayısıyla Lozan da tekrar masada, iyi veya kötü anlamda söylemiyorum, bir olgu olarak. Bunun nedeni de aslında biraz önce bahsetmeye çalıştığım gibi dünyada yaşanan dönüşümlere yeni faktörlerin de eklenmesi.

Örneğin artık karşımızda Amerika'dan bağımsızlaşan, ya da gittikçe bağımsızlaşmaya çalışan demeli, bir Körfez sermayesi var. Bence çok önemli bir dış faktör şu anda. Elbette asıl önemlisi ise, yeni bir aktör olmaya niyetini artık pek de saklamayan Çin. Ekonomik anlamda zaten epeydir aktör olsa da, dünya siyasetine ve jeopolitik krizlerine gittikçe daha aktif katılan-karışan bir Çin var artık. Dolayısıyla Batı ile Türki-

ye'nin kurduğu 1000 yıllık uzun hukukun altındaki zeminin değişmekte olduğunu görüyoruz. Moda tabirle eksen kaymakta mı bilmiyorum, ama değişmekte olduğunu görüyoruz en azından. Çünkü Avrupa, 19. yüzyılda Avrupalılaştıran ve Avrupalılaştıran Avrupa, artık eskisi kadar Avrupa değil. Nitekim ona eklenmiş Türkiye'nin bu konumda kalmasının artık pek de gerekmediğini söyleyen aktörler kendilerini öyle veya böyle ara sıra gösteriyor. Bence bunu sadece son dönem AK Parti hükümetlerine bağlamak da yanıltıcı olur. Örneğin çok iyi hatırlıyorum, 1990'ların sonunda iç politik gücünün de zirvesinde olan asker "Ege'yi ve Lozan'ı tartışmalıyız" diyordu. Malum içeride 28 Şubat süreci vardı. Yani ister revizyonizm deyin, ister başka bir şey, düzenin sahiplenilmesine ve/veya yeniden kurulmasına yönelik bir hamle vardı. Dış politika bağlamında bakarsak da yeni oluşan uluslararası güç dengesinde kendine bir yer kapma arayışı denebilir buna. Bunu iç politika açısından doğru bulabiliriz, bulmayabiliriz. Bunların hepsi ayrı tartışma konuları.

Konumuzun dışına fazlaca çıkmadan şunu söyleyebilirim ki, en azından 200-300 yıldır Batı-merkezci uluslararası sistemin bir alt unsuru olduğuna hiç tartışma olmayan Türkiye Cumhuriyeti toprakları, uluslararası sistemde bu kadar köklü değişikliklere bir şekilde kendince yanıt verecek politikalar geliştirmeye çalışan farklı dinamikler içermekte. Bazı dinamikler diyor ki, eski kurduğumuz denge çok iyidir, Lozan olduğu gibi devam etsin. Ya da Lozan'ın sembolize ettiği şeyler olduğu gibi devam etsin. Bazı dinamikler de diyor ki, hayır, dünya çok değişiyor. Artık yeni aktörler çıktı, biz de buna ayak uyduralım. Lozan da bunun için eğer bir engelse mutlaka değişsin ya da en azından tartışmaya açılın, açalım.

Açıkçası ben yapısal koşullardaki tüm değişikliklere rağmen, Türkiye'nin sistem içindeki konumunun çok değiştiğini düşünmüyorum. Değişmesi gerekir mi ayrı bir tartışma konusu, ama değiştiğini düşünmüyorum. Çünkü NATO üyeliği ve Avrupa Birliği ile olan ilişkilerin - özellikle de Gümrük Birliği özelinde ekonomik bağların- öyle veya böyle sürdüğü görülüyor. Keza kültürel, sosyal ve hatta sportif olarak yine Batıyla kurulmuş uzun vadeli ve köklü toplumsal bağların artarak derinleştiğini de görüyoruz bir yandan. Bu konularda bir makas değişikliğinin ve dolayısıyla Lozan'ı tartışmaya açmanın alt yapısının, olgusal olarak, pek olduğu kanaatinde değilim.

Lozan Antlaşması, daha doğrusu "Lozan dengesi", II. Dünya Savaşı'nı, Soğuk Savaş'ı ve ondan daha kritik olan 1990'ları atlatan bir ta-

rihsel olgu hala. Malum I. Dünya Savaşı sürecinde kurulan birçok devlet ve rejim 1990'lardaki çalkantıyı atlatamadı. Ya yıkıldı ya köklü dönüşüm geçirdi. Hiçbiri değilse de Sovyetler Birliği yıkıldı. Hani daha Yugoslavya'yı vesaire söylemiyorum, Sovyetler Birliği yıkıldı. Dolayısıyla bütün bu süreçleri Lozan Antlaşması'nın sağ atlatmasının tesadüf olmadığını düşünüyorum. Yani bu demek ki, çok daha yapısal bir yerlere te kabül ediyor. Sadece iç toplumsal dinamikler açısından değil, uluslararası sistem açısından da. Dolayısıyla yine yapısal verilerle analiz yapıldığında da durumun kısa ve orta vadede pek değişeceğini öngörmüyorum. Fakat iç politik tartışmalarda "nüfus sayımı yapmak" isteyenler için, bu tabirle ne demek istediğimi herkes çok iyi anlıyor sanırım, çok önemli bir katalizör veya araç olduğunu da düşünüyorum. Yani bununla ilgili bir cümle ya da tartışma attığınızda ortaya, saflar hemen belli oluyor ve siz de tekrar nüfus sayımını yapmış bir iktidar ya da muhalefet odağı olarak yola devam edebiliyorsunuz. Zaten popüler ve popülist güncel tartışmaların bunun dışında bir işlevi olduğundan çok da emin değilim.

Sabrınız için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Selda Çağlar

Çok çok teşekkür ediyoruz Erdem hocam. Böylece biz de hem Lozan Antlaşmasının uluslararası hukuktaki ve Türkiye'nin Avrupa kıtası ile ilişkilerindeki yerini daha net anlamış olduk. Hem de günümüze yönelik politik veya diğer açılardan sözleşmenin önemi ve etkileriyle ilgili nasıl bir gelişme olabilir, bunu izah ettiniz. Çok çok teşekkür ediyoruz.

Tüm konuşmacı hocalarımıza verdikleri değerli bilgi ve katılımlarından dolayı Derneğimiz ve şahsim adına teşekkür ediyorum. Kalan sürede katılım gösteren değerli konuklarımızın soru ve katkılarını almak istiyoruz.

İlk soru **Şevval İlayda Ordu**'dan geldi, soru şu;

Ceren Zeynep Pirim Hocamıza sorum, 1856 Paris Barış Antlaşmasında Avrupa Devleti olarak nitelendirilen Osmanlı'nın devam eden devleti olarak uluslararası toplum tarafından kabul edilmiş Türkiye Cumhuriyeti için, bu nitelendirme Avrupa Birliği üyeliği stratejik hedefi açısından nasıl bir hukuki etkiye sahip olabilir? Bu sıfat, Hocamızın görüşüne göre, hukuki bir argüman olarak ele alınabilecek ağırlığa sahip midir?